

УДК 364.672

Освіта дорослих у концептуальних акцентуаціях

ADULT EDUCATION IN THE CONCEPTUAL ACCENTUATIONS

САМОЙЛОВА Альона – аспірантка спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки», Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія», вул. Шота Руставелі, 7, м. Харків, 61000, Україна; викладачка циклової комісії економіки, управління та адміністрування Відокремленого структурного підрозділу «Харківський торговельно-економічний фаховий коледж», провул. О. Яроша, 8, м. Харків, 61045, Україна

SAMOILOVA Alona – PhD student in the specialty 011 «Educational, Pedagogical Sciences» at Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy, 7 Shota Rustaveli St., Kharkiv, 61000, Ukraine; Lecturer of the Department of Economics, Management and Administration, Separate Structural Subdivision «Kharkiv Trade and Economic Vocational College», 8 O. Yarosha lane, Kharkiv, 61045, Ukraine

ORCID <https://orcid.org/0009-0003-4761-0068>

DOI <https://doi.org/10.54891/2786-7013/2025-2-21>

Анотація. У статті розглянуто основні характеристики освіти дорослих, її функції та соціальне значення. Зазначено, що освіта дорослих є органічною єдністю формальних та неформальних освітніх практик, які є доповненням та продовженням шкільної освіти, що сприяє розвитку відповідних навичок, поглиблює знаннявий потенціал, удосконалює професійну кваліфікацію людини. Освітні практики для дорослих збагачують соціальне й громадське життя індивіда та розширюють його можливості щодо участі у духовно-культурному бутті соціуму. Освіта дорослих є структурованою соціальною підсистемою, яка вбирає в себе освітні заклади як соціально-орієнтовані інститути, суб'єкти соціальних відносин, освітній процес як різновид соціокультурної діяльності, ефективність якого детермінована оптимальними параметрами освітнього простору. Констатується, що освіта дорослих є одним з найефективніших засобів адаптації людини у науковому та культурному світах. Здобуваючи освіту, особистість засвоює не тільки знання, але й культурні цінності. Зважаючи на ці обставини, світова спільнота висуває вимоги щодо створення глобальної освітньої стратегії, яка безпосередньо стосується й дорослої людини. Освіта дорослих має бути забезпечена системою комплексних рішень організаційно-правового та управлінського характеру, базуватись на спеціальних методиках викладання різноманітних дисциплін. Ефективність надання освітніх послуг для дорослих, значною мірою корелюється зі здатністю педагога створювати атмосферу партнерства під час аудиторних занять, рівнем його професійних знань та вмінь. Педагог має вміти моделювати ситуації, у яких дорослі здобувачі освітніх послуг можуть реалізувати набутий протягом життя та професійної діяльності досвід. У висновку стверджується, що освіта дорослих у концептуальному вимірі є складним соціальним феноменом, який вбирає в себе, окрім суто педагогічних та психологічних аспектів, також соціально-економічні, правові та управлінські складові. Освіта дорослих є потребою часу, оскільки вона здатна забезпечити якісну адаптацію громадян старшого віку до нових соціально-економічних умов.

Ключові слова: освіта дорослих, освіта протягом життя, соціальна адаптація, професійна освіта дорослих, саморозвиток особистості, педагогічні методики, цінності.

Summary. The article examines the main characteristics of adult education, its functions and social significance. It is noted that adult education represents an organic unity of formal and non-formal educational practices that complement and extend school education, contributing to the development of relevant skills, deepening of knowledge potential, and improvement of an individual's professional qualifications. Educational practices for adults enrich the individual's social and civic life and expand

their opportunities for participation in the spiritual and cultural existence of society. Adult education is a structured social subsystem that incorporates educational institutions as socially oriented entities, subjects of social relations, and the educational process as a form of sociocultural activity, the effectiveness of which is determined by the optimal parameters of the educational environment. It is stated that adult education is one of the most effective means of human adaptation in the scientific and cultural spheres. By acquiring education, an individual masters not only knowledge but also cultural values. Considering these circumstances, the global community puts forward requirements for the development of a global educational strategy that directly concerns the adult person as well. Adult education should be supported by a system of comprehensive organizational, legal, and managerial solutions and be based on specific methodologies for teaching various disciplines. The effectiveness of providing educational services for adults largely correlates with the educator's ability to create an atmosphere of partnership during classroom interaction and with the level of their professional knowledge and skills. The educator must be able to model situations in which adult learners can realize the experience acquired throughout their life and professional activity. In conclusion, it is stated that, in its conceptual dimension, adult education is a complex social phenomenon that encompasses, apart from purely pedagogical and psychological aspects, also socio-economic, legal, and managerial components. Adult education is a necessity of the present time, as it is capable of ensuring the effective adaptation of older citizens to new socio-economic conditions.

Key words: *adult education, lifelong learning, social adaptation, professional adult education, personal self-development, pedagogical methodologies, values.*

Вступ. У сучасному динамічному світі знання швидко втрачають свою актуальність, що потребує навчання протягом життя. У зв'язку з цим, у науковій літературі актуалізується проблематика освіти дорослих, які мають постійно, в залежності від професії, оновлювати певний комплекс необхідних знань та професійних навичок. Набуття знань у дорослому віці потребує особливого психологічного «налаштування» для об'єктів навчання та напруження відповідних педагогічних методик суб'єктами навчального процесу. Освіта дорослих є нагальною вимогою сьогодення, оскільки постає ефективною технологією посилення адаптаційної спроможності цієї категорії населення.

Аналіз останніх досліджень. Проблематика освіти дорослих є вельми популярною у науковому дискурсі останніх років. Так, у роботах Н. Махині [9], Л. Лук'янової [7] та І. Добко, Ю. Степанець [4] розкриті базові характеристики освіти дорослих з різних методологічних позицій та з урахуванням поліфонії поглядів на даний феномен.

Соціально-адаптивні аспекти освіти дорослих представлені у роботі О. Аніщенко [1], яка стверджує, що на сьогоднішній день дана форма освіти є структурованою соціальною підсистемою, в науковій розвідці Ю. Бойчука та А. Боярської-Хоменко [2], які досліджують освіту дорослих як важливий ресурс для соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах російсько-української війни. Також значення освіти дорослих для розвитку соціального середовища й індивідуально-адаптивного становлення людини з урахуванням вітчизняного й закордонного досвіду розкрито в наукових працях О. Аніщенко, О. Баніт, А. Боярської-Хоменко [3], О. Василенко [11], С. Зінченко, С. Лапаєнко, І. Маслянікової [8], Н. Ничкало [10], Л. Сігасєва та ін.

Окрема група наукових досліджень присвячена ролі педагога у реалізації завдань освіти дорослих – О. Друганова та В. Білик [5], здатності педагогічних працівників застосовувати інформаційно-комунікаційні технології у навчальній діяльності – В. Кремень [6].

Мета статті полягає у системній репрезентації духовно-ціннісних, інституційних та психолого-педагогічних аспектів феномену освіти дорослих, які представлені у сучасному науковому дискурсі.

Виклад основного матеріалу. Сутнісні ознаки освіти дорослих комплексно представлені у сучасній науковій літературі з різних галузей наукового знання. Зокрема, у педагогічних

теоріях й практичних рекомендаціях поняття «освіта дорослих» репрезентовано у таких значеннях:

- відповідна галузь знання та академічна дисципліна;
- простір культурно-освітньої діяльності, до якого можна віднести різноманітні заклади освіти. У цьому сенсі освіта дорослих охоплює всі різновиди інституалізованої діяльності, що спрямована на доросле населення й забезпечена навчальними закладами для реалізації відповідної навчальної мети; у широкому сенсі діяльність дорослої людини як складова її повсякденного життя. У такому контексті поняття «освіта дорослих» використовується «для характеристики процесу, де задіяні особи, які продовжують навчатися після закінчення періоду формального навчання. У цьому значенні термін «освіта дорослих» охоплює всі види навчальної діяльності: читання, сприймання на слух, відвідування занять, участь у групових та індивідуальних формах навчання – все те, чим займаються люди з метою отримання знань» [9, с. 112].

На переконання Л. Лук'янової, за своїми характеристиками освіта дорослих є загальноцивілізаційним трендом, який проявляється у локальних системах у філогенетичних та онтогенетичних вимірах. У цьому контексті загальна теорія освіти дорослих ґрунтується на позиціях інтеграції класичних, посткласичних і інноваційних методологічних підходів. Дану всебічну сутність освіти дорослих можна охарактеризувати з наступних позицій:

- крізь призму суб'єктної реальності: як розвиток професійної, загальної та допоміжної освіти, спираючись на філософсько-антропологічний, феноменологічний, герменевтичний, акмеологічний та праксиологічний підходи;
- крізь призму об'єктної реальності: визначення тенденцій сучасного суспільства, відповідних освітніх реалій як базових життєвизначальних чинників існування дорослої людини, виконуваних нею соціальних функцій, беручи за основу антропосоціальний, системний, діяльнісний, компетентнісний та прагматичний підходи;
- «буттєвої (онтологічної) реальності, яка передбачає духовну взаємозумовленість цінностей і сенсів, зазначених реалій, і взаємодію дорослої людини з сучасним світом, культурою, природою з точки зору онтологічного, еволюційного, контекстного, культурологічного і синергетичного підходів» [7, с. 32].

Підтримуючи позицію вищеозначеної авторки, зазначимо, що освіта дорослих як комплексний багатовимірний феномен, потребує поліфонії теоретико-методологічних підходів з метою всебічного її дослідження.

З точки зору І. Добко та Ю. Степанець, освіта дорослих розуміється як органічна єдність формальних та неформальних освітніх практик, які є доповненням та продовженням шкільної освіти, що сприяє розвитку відповідних навичок, збагачує знанневий потенціал, удосконалює професійну кваліфікацію людини або сприяє набуттю нею нової кваліфікації, а також збагачує соціальне й громадське життя та розширює можливості індивіда щодо участі у соціально-економічному й духовно-культурному бутті соціуму. Мотивація до навчання у дорослому віці може бути різноманітною. Зокрема, на думку вищеозначених фахівців, це може бути: «бажання здобути нові знання, нові кваліфікації, підготуватись до нової роботи, навчитись раціонально використовувати час, підготуватись до нових цікавих знайомств, навчатись без відриву від роботи, більш ефективно виконувати різного роду обов'язки, бажання втекти від рутини, бажання поліпшити матеріальний статус, очікуване професійне чи соціальне просування, розвиток особистості та покращення контактів з людьми, розвиток фізичної підготовленості, бажання узгодити свою освіту з освітою родичів чи колег, готовність збільшити власну цінність у свої очах, здобуття влади тощо» [4, с. 6].

Мотиваційний компонент освіти дорослих є одним з визначальних для розуміння її природи та соціальної значущості – людина з досвідом краще розуміє мету та необхідність здобуття нових знань у порівнянні з молоддю, яка лише шукає свій шлях у житті.

На переконання О. Аніщенко, на сьогодні освіта дорослих є структурованою соціальною підсистемою. До її складу варто віднести освітні заклади як соціально-орієнтовані структури, суб'єкти соціальних відносин (студенти, учні, педагоги), освітній процес як різновид соціокультурної діяльності, ефективність якого детермінована оптимальними параметрами освітнього простору та ін. Водночас, освіта дорослих взаємопов'язана з іншими підсистемами соціального життя. З'єднуючою ланкою для всіх підсистем є людина, яка бере участь в економічних, політичних, духовних та інших відносинах. Необхідно зазначити, що якщо соціально-економічна сфера продукує відповідні матеріальні й духовні феномени, послуги важливі для людини, то освітня підсистема для навчання дорослих виконує важливу функцію творення людини й громадянина шляхом впливу на її когнітивний, морально-естетичний і фізичний потенціал. Можна стверджувати, що освіта протягом життя та освіта дорослих є органічними елементами соціальної життєдіяльності й значущими індикаторами суспільного прогресу. У цьому сенсі до критеріїв оцінювання дієвості освітнього процесу логічно додати показники якості й корисності навчання. «Освіта дорослих покликана сприяти особистісно-професійному розвитку різних категорій дорослого населення, підвищенню ефективності їх життєдіяльності, що зумовлює необхідність врахування широкого спектру наукових та інших підходів, якими передбачено вивчення особистості у контексті її життєвих можливостей, вищих цілей і смислів життя, а також інноваційного потенціалу, який сприяє розвитку професійної мобільності, стресо й життєстійкості дорослих» [1, с. 29].

Цілком доречною видається думка наведена вище про соціальне значення освіти дорослих як стабілізуючого та гармонізуючого чинника в системі суспільних відносин, заснованих на конкуренції, постійному оновленні знань та професій, виборі стратегій життєвого успіху у конкретному соціальному середовищі тощо.

Значення освіти дорослих для розвитку соціального середовища й індивідуально-адаптивного становлення людини обумовлене виконуваними нею функціями:

- адаптивна: опанування навичок і знань для життєдіяльності у динамічних соціальних умовах;
- компенсуюча: набуття нових освітніх компетентностей, які були втрачені або взагалі відсутні у зв'язку з об'єктивними та суб'єктивними причинами;
- розвиваюча: збільшення можливостей людини щодо її діяльності в матеріальній та духовній площинах;
- аналітична: вивчення факторів, які впливають на формування потреб громадян щодо продовження освіти в дорослому віці;
- перетворююча: трансформація освітнього й професійного рівнів людини протягом життя, а також зростання інтелектуально-культурного потенціалу суспільної системи;
- «прогностична – наукове передбачення розвитку особи й суспільства;
- комунікативна – передавання соціального досвіду від покоління до покоління;
- заохочувальна – стимулювання освітніх потреб людини» [8, с. 29–30].

Функціональна привабливість та соціальна дієвість, на нашу думку, є визначальними рисами освіти дорослих, котра у сучасних умовах стала важливим механізмом «вторинної соціалізації» людини, засобом подолання кризи «застарілої професії» або «деактуалізації професійних знань» з чим дедалі частіше стикається людина у XXI сторіччі.

Отже, фахівці переконані у перспективності розвитку освіти дорослих як у сьогоденні, так і у майбутньому, виходячи з наступних причин та тенденцій:

1. Людські ресурси, у порівнянні з іншими ресурсами, завжди мають свою визначальну цінність на ринку праці. Безумовно, професійна освіта, наявність нових знань і навичок значно збільшують цінність індивідуума на ринку праці, що сприяє усвідомленню дорослим населенням необхідності збільшення обсягу особистих знань для успішної самореалізації та підвищення рівня конкурентоспроможності.

2. В умовах глобалізації та інформатизації суспільних відносин спостерігається пришвидшення знецінення знань та вмінь фахівців, коли професіонал поступово втрачає кваліфікацію і стає неспроможним для подальшої роботи. У зв'язку з цим, перманентне підвищення професійної кваліфікації, перенавчання, додаткова освіта та перепідготовка стають необхідністю для спеціалістів всіх вікових груп.

3. Демографи стверджують, що у розвинених державах близько 18 % громадян є старшими за 60 років. Орієнтовно до 2030 року даний показник може збільшитись майже до 30 %. Саме тому, загальносвітова тенденція щодо старіння населення підштовхує держави створювати умови для людей старшого віку для максимального продовження активного способу життя, плідної праці, соціальної самореалізації у будь-якому віці. Різноманітні форми освіти розсувають кордони соціальної діяльності, надають можливість оволодіти новітніми знаннями й спеціальностями, сприяють гармонізації внутрішнього й зовнішнього світів людини, допомагають встановити партнерські відносини на новій інтелектуально-емоційній основі, створюють формальний формат для обміну досвідом.

4. Варто враховувати, що не будь-яка людина спроможна реалізувати свою життєву стратегію та індивідуальні плани у молодому віці. Певна частина індивідуумів поступово розкривають свій потенціал, акумулюючи досвід, знання, вміння протягом тривалого часу. У такому контексті, освіта дорослих стає суттєвим стимулом та технологією для «планування другої половини життя» – людина отримує можливість для реалізації у тих сферах, в яких раніше це було неможливо з суб'єктивних та об'єктивних причин.

5. «Об'єктивна потреба постійно оволодівати новими технологіями. Технічний прогрес ставить дорослого перед необхідністю позбутися «старого» досвіду заради придбання нового. Як досвід життєвий, так і професійний часто є перешкодою для професійного зростання, якщо він не відповідає сучасним вимогам.

6. Задоволення щораз вищих вимог окремої людини в розвитку власної особистості, тобто навчання дорослих із метою самовдосконалення та самореалізації» [10, с. 63–64].

Можна стверджувати, що освіта загалом та освіта дорослих зокрема є одним з найефективніших засобів адаптації людини у науковому та культурному світах. Здобуваючи освіту, особистість засвоює не тільки знання, але й культурні цінності. Зважаючи на ці обставини, світова спільнота висуває вимоги щодо створення глобальної освітньої стратегії, яка безпосередньо стосується й дорослої людини, що мешкає у будь-якому куточку світу. Систематизація наявних підходів до сучасного соціокультурного розвитку та визначення ролі освіти в ньому надає підстави визначити низку таких тенденцій:

1) трансформація соціального буття вимагає від людини нових механізмів адаптації у соціокультурному та професійному середовищах;

2) розвиток інформаційного суспільства, значна інтенсифікація міжкультурних контактів, популярність міжнародних освітніх програм детермінує зміни у освітній сфері, яка має охоплювати не тільки молодь;

3) посилення тиску глобальних проблем, розв'язання яких може відбуватися лише за умови міжнародного співробітництва, що у свою чергу вимагає ноосферного мислення;

4) зростання ролі людського капіталу, питома вага якого у розвинених країнах становить 70–80 % національного ресурсу, що обумовлює необхідність інноваційної, випереджувальної освіти як молоді, так і дорослої людини» [11, с. 8–9].

Разом з тим, спеціалісти констатують, що реалізація концепції освіти дорослих стикається з певними труднощами та перепонами інституційного, правового, управлінського характеру.

Так, О. Герасименко виокремлює низку факторів, що заважають поступальному розвитку освітніх практик навчання дорослих громадян України. Такі чинники є системними та взаємообумовленими дія яких посилюється виходячи з їх взаємозв'язку. Саме тому виокремлення й усунення одного фактору не може суттєво покращити систему освіти дорослих загалом. На думку вищеозначеної дослідниці, ключовим недоліком організації освіти дорослих в Україні є відсутність належного нормативно-правового забезпечення даної форми освіти, усунення якого надасть поштовх та стане каталізатором модернізації освітніх практик для дорослого населення. «Не менш вагомим визначаємо фактор відсутності професії «андрагог», а також відсутність підготовки таких фахівців. Більше того, визначення та утвердження професійних компетентностей фахівця-андрагога в Законі України «Про освіту дорослих» є необхідним. Усе це буде сприяти удосконаленню наявної методологічної та теоретичної бази андрагогіки як науки та стане поштовхом до появи нової освітньої пропозиції у закладах вищої освіти України» [12, с. 44–45].

Отже, освіта дорослих має бути забезпечена системою комплексних рішень організаційно-правового та управлінського характеру, базуватись на спеціальних методиках викладання різноманітних дисциплін та передбачає підготовку викладачів з особливими теоретико-методичними навичками.

У розвиток цієї логіки, вітчизняні дослідники О. Друганова та В. Білик, узагальнюючи низку наукових джерел, підкреслюють, що ефективність надання освітніх послуг для дорослої аудиторії, значною мірою корелюється зі здатністю педагога утворювати атмосферу партнерства під час аудиторних занять, рівнем його професійних знань та вмінь щодо задоволення потреб дорослих у формально-професійному та неформально-ціннісному діалозі. Педагог має вміти моделювати ситуації, в яких дорослі здобувачі освітніх послуг можуть реалізувати власний набутий протягом життя та професійної діяльності досвід, при цьому опановуючи навички добору матеріалу з урахуванням сучасних потреб. Особливо важливими є професійні уміння й навички викладача, який навчає дорослих, що пов'язані з використанням сучасних інноваційних технологій. Насамперед, мова йде про інтерактивні технології, які допомагають налагодити в аудиторних умовах партнерську взаємодію, утворити рівноправний зворотний зв'язок між педагогом та учнями, залучаючи їх до активного вирішення навчальних завдань з урахуванням досвіду та раніше набутих знань. До таких технологій науковці відносять: «тренінгові технології, що пов'язані з відпрацюванням певних алгоритмів навчально-пізнавальних дій і способів розв'язання типових завдань у ході навчання; діалогічно-дискусійні технології, що сприяють виникненню діалогу та утворюють атмосферу довіри та відкритості, сприяючи зростанню активності здобувача, утворенню міжособистісного замість міжрольового контакту «викладач – здобувач», що у підсумку призводить до позитивних змін у пізнавальній, емоційній, поведінковій сферах» [5, с. 94–95].

На нашу думку, застосування у освітньому процесі новітніх технологій, що мають діалогічне підґрунтя й базуються на партнерських відносинах, сприяє саморегуляції та саморозвитку здобувача освіти, надаючи йому відчуття впевненості у собі та значущості отриманого результату. Освіта дорослих як особливий різновид педагогічних практик має підвищувати самооцінку здобувачів, сприяти їхньому особистісному розвитку.

Висновки. Освіта дорослих у концептуальному вимірі є складним соціальним феноменом, який містить, окрім суто педагогічних та психологічних аспектів, також соціально-економічні, правові та управлінські складові. Освіта дорослих є потребою часу, оскільки вона здатна забезпечити якісну адаптацію громадян старшого віку до нових соціальних та економічних умов.

Необхідно зазначити, що в дорослому віці навчання є більш усвідомленим у зв'язку з тим, що людина старшого віку має відповідний життєвий досвід та чіткіше, у порівнянні з молоддю, усвідомлює мету та практичну значущість набутих знань. Водночас, у дорослої генерації громадян є більш високими й вимоги до якості навчання, методик викладання, «пропорції» співвідношення прикладних та теоретичних знань.

Популярність освіти дорослих є глобальною тенденцією обумовленою розвитком інформаційного суспільства, модернізацією соціально-економічних систем та виробничих технологій. Сьогодні ми можемо впевнено стверджувати, що освіта дорослих є окремою підсистемою у освітньому просторі, яка динамічно трансформується й потребує нових підходів для ефективної реалізації.

Список використаних джерел

1. Аніщенко О. Освіта дорослих і розвиток громадянського суспільства в Україні. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2023. Т. 24. № 2. С. 25–35.
2. Бойчук Ю. Д., Боярська-Хоменко А. В. Освіта дорослих як ресурс для соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2024. Вип. 2 (26). С. 35–45.
3. Боярська-Хоменко А. В. Освіта дорослих в країнах центральної та Східної Європи: ретроспективний аналіз: монографія. Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; «Мітра», 2019. 376 с.
4. Добко І., Степанець Ю. Освіта дорослих. Збірник кращих практик (підготовлено в межах Програми ООН). 2021. 64 с. URL: <https://files.acquia.undp.org/public/migration/ua/UA-UNDP-adults-education.pdf> (дата звернення: 23.09.2025).
5. Друганова О. М., Білик В. М. Освіта дорослих: від майстерності викладача до ефективних технологій навчання. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2024. Вип. 2 (26). С. 90–98.
6. Кремень В. Г. Інформаційно-телекомунікаційні технології в освіті й формування інформаційного суспільства. *Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи*: зб. наук. пр. Львів: ЛДУБЖД, 2006. Вип. 1. С. 3–6.
7. Лук'янова Л. Освіта дорослих: сучасні стратегії і практики в Україні та зарубіжжі: монографія. Київ: ТОВ «Юрка Любченка», 2020. 340 с.
8. Маслянікова І.В. Сучасні підходи навчання дорослих: теоретичні та емпіричні аспекти. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: психологія*. 2020. Т. 31 (70). № 1. С. 28–36.
9. Махія Н. В. Освіта дорослих у ретроспективі: європейський історичний аспект питання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2015. Вип. 37. С. 111–113.
10. Освіта дорослих: світові тенденції, українські реалії та перспективи: монографія / за заг. ред.: Н. Г. Ничкало, І. Ф. Прокопенко. Харків: ФОП Бровін О. В., 2020. 546 с.
11. Освіта дорослих: теоретичні і методологічні засади: монографія / авт. кол.: Лук'янова Л. Б., Сігаєва Л. Є., Аніщенко О. В., Зінченко С. В., Баніт О. В., Лапаєнко С. В., Василенко О. В. Київ: Педагогічна думка, 2012. 272 с.
12. Herasymenko Olha Yu. Adult education development in independent Ukraine. *Educational Dimension*. 2021. Issue 4 (56). P. 36–49.

References

1. Anishchenko O. (2023). Osvita doroslykh i rozvytok hromadianskoho suspilstva v Ukraini [Adult Education and the Development of Civil Society in Ukraine]. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy* – Adult Education: Theory, Experience, Prospects, 24 (2), 25–35 [in Ukrainian].

2. Boichuk Yu. D., Boiarska-Khomenko A. V. (2024). Osvita doroslykh yak resurs dlia sotsialnoi adaptatsii vnutrishno peremishchenykh osib v umovakh voiennoho stanu [Adult Education as a Resource for the Social Adaptation of Internally Displaced Persons under Martial Law]. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy – Adult Education: Theory, Experience, Prospects*, 2 (26), 35–45 [in Ukrainian].
3. Boiarska-Khomenko A. V. (2019). Osvita doroslykh v krainakh tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy: retrospektyvnyi analiz: monohrafiia [Adult Education in the Countries of Central and Eastern Europe: A Retrospective Analysis]. Kharkiv: Kharkivskiy natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni H. S. Skovorody; «Mitra» [in Ukrainian].
4. Dobko I., Stepanets Yu. (2021). Osvita doroslykh. Zbirnyk krashchykh praktyk [Adult Education. A Collection of Best Practices]. (pidhotovleno u mezhakh Prohramy OON) URL: <https://files.acquia.undp.org/public/migration/ua/UA-UNDP-adults-education.pdf> (accessed: 23.09.2025) [in Ukrainian].
5. Druhanova O. M., Bilyk V. M. (2024). Osvita doroslykh: vid maisternosti vykladacha do efektyvnykh tekhnolohii navchannia [Adult Education: From Teaching Mastery to Effective Learning Technologies]. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy – Adult Education: Theory, Experience, Prospects*, 2 (26), 90–98 [in Ukrainian].
6. Kremen V. H. (2006). Informatsiino-telekomunikatsiini tekhnolohii v osviti y formuvannia informatsiinoho suspilstva [Information and Telecommunication Technologies in Education and the Formation of the Information Society]. *Informatsiino-telekomunikatsiini tekhnolohii v suchasni osviti: dosvid, problemy, perspektyvy: zb. nauk. pr.* Lviv: LDUBZhD, 1, 3–6 [in Ukrainian].
7. Luk'ianova L. (2020). Osvita doroslykh: suchasni stratehii i praktyky v Ukraini ta zarubizhzi [Adult Education: Contemporary Strategies and Practices in Ukraine and Abroad: Monograph]. Kyiv: TOV «Iurka Liubchenka» [in Ukrainian].
8. Maslianikova I. V. (2020). Suchasni pidkhody navchannia doroslykh: teoretychni ta empirychni aspekty [Modern Approaches to Adult Learning: Theoretical and Empirical Aspects]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: psykholohiia – Scientific Notes of V. I. Vernadsky Taurida National University. Series: Psychology*, 31 (70), 1, 28–36 [in Ukrainian].
9. Makhynia N. V. (2015). Osvita doroslykh u retrospektyvi: yevropeyskyi istorychnyi aspekt pytannia [Adult Education in Retrospect: The European Historical Aspect of the Issue]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii «Pedahohika, sotsialna robota» – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series «Pedagogy, Social Work»*, 37, 111–113 [in Ukrainian].
10. Osvita doroslykh: svitovi tendentsii, ukraïnski realii ta perspektyvy: monohrafiia (2020). [Adult Education: Global Trends, Ukrainian Realities, and Prospects: Monograph] / za zah. red. N. H. Nychkalo, I. F. Prokopenko. Kharkiv: FOP Brovin O. V. [in Ukrainian].
11. Osvita doroslykh: teoretychni i metodolohichni zasady: monohrafiia (2020) [Adult Education: Theoretical and Methodological Foundations: monograph] / avt. kol.: Luk'ianova L. B., Sihaieva L. Ye., Anishchenko O. V., Zinchenko S. V., Banit O. V., Lapaienko S. V., Vasylenko O. V. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].
12. Herasymenko Olha Yu. (2021). Adult education development in independent Ukraine. *Educational Dimension*, 4 (56), 36–49 [in Ukrainian].

Отримано 14.10.2025.

Отримано в доопрацьованому вигляді 21.10.2025.

Прийнято до друку 10.11.2025.

Опубліковано 18.12.2025.

Received 14.10.2025.

Received in revised form 21.10.2025.

Accepted for publication 10.11.2025.

Published 18.12.2025.